

Др Татјана Лукић*

УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНИХ ПРАВНИХ СТАНДАРДА НА ОБЛИКОВАЊЕ ПРИПРЕМНОГ СТАДИЈУМА КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

Организација припремног стадијума кривичног поступка (преткривични поступак и претходни кривичног поступак) представља најважније питање у оквиру реформе система кривичног поступка. Суштинска новина која се већ дуже време најављује код нас се односи на укидање истражног судије и давање знатно већих овлашћења јавном тужиоцу, који према новом ЗКП а води истрагу и има знатно шира овлашћења у овом делу поступка. У овом раду посебна пажња је посвећена међународним стандардима и захтевима који посредно и непосредно имају утицај на креирање архитектонике припремног стадијума кривичног поступка. У питању су релевантни међународни стандарди који су садржани или произилазе из Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, пресуда Европског суда за људска права у Стразбуру и комунитарног права ЕУ. Аутор је посебну пажњу посветио положају оштећеног и окривљеног у преткривичном поступку и у истрази, у смислу њихових права и обавеза, као и њиховог статуса у овом делу поступка који битно опредељују модел система кривичног правосуђа – либерални или модел људских права.

Кључне речи: *Реформа кривичног поступка. Истрага. Окривљени. Оштећени. Међународни стандарди.*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Држава као организована друштвена заједница има право, које уједно представља и њену дужност, да одговори кривичном санкцијом на повреду правног поретка извршену кривичним делом у циљу заштите тог поретка, што се обично изражава формулом да држави припада кривичноправни захтев према извршиоцу кривичног дела.¹

* Аутор је доцент Правног факултета Универзитета у Новом Саду, t.lukic@pf.uns.ac.rs.

¹ Тихомир Васиљевић, *Систем Кривичног процесног права СФРЈ*, Београд 1971, 1.

Остварење овог захтева доводи до тога да се на прву кривичноправну функцију државе, која се састоји у прописивању кривичних дела и кривичних санкција, нужно надовезује друга, такође искључива функција државе, која преко својих органа (судова) испитује постојање и обим кривичноправног захтева који је поставио јавни тужилац (такође државни орган). Тим је искључена свака приватна реакција на извршено кривично дело. Да би се применио Кривични законик, неопходно је претходно утврдити да ли је одређена радња на коју се указује извршена, да ли представља кривично дело, да ли је лице које се терети заиста извршилац радње кривичног дела, да ли је крив, и по потреби одредити конкретне кривичне последице које из тога проистичу сагласно циљевима казне и одредбама закона.

Све то се утврђује разноврсним процесним радњама процесних субјеката у кривичном поступку. Вршењем тих процесних радњи субјекти заснивају један процесноправни однос и развијају га даље, све док испуњењем процесног циља не буде окончан.² Радње процесних субјеката су разноврсне, многобројне, и њиховим предузимањем се остварују различити непосредни циљеви. Самим тим је немогуће спровести кривични поступак од почетка до краја у једној истој процесној форми и пред једним судским органом. Тако се кривични поступак нужно дели на више посебних и релативно самосталних деоница које воде различити судски (или несудски) органи, према посебним процесним правилима, остварујући различите процесне циљеве. Те деонице кривичног поступка су стадијуми (шире деонице) и фазе (уже деонице). Јединствен кривични поступак се по правилу дели на претходни стадијум и стадијум главног поступка. Стадијум претходног кривичног поступка је, уствари, припремни део за главни поступак који представља суђење у правом смислу речи.

Има кривичних случајева у којима никакво претходно истраживање пре суђења у главном претресу није потребно. Једноставност чињеничне основице у тим случајевима дозвољава њихово непосредно изношење пред судећи суд. Међутим, постоје и сложени случајеви кривичних дела који не могу бити непосредно прослеђени судећем суду. Без претходне припреме, поступак пред тим судом би био веома компликован, а у већини случајева и потпуно немогућ. Због тога неким суђењима треба да претходи једна врста припремног поступка, који се може назвати различито (истрага, ислеђење, претходни или преткривични поступак), може бити различито организован, поверен судским или несудским органима, или и једнима и другима, али који увек има задатак да омогући основано извођење осумњиченог пред судећи суд.

Истрага, као део кривичног поступка (тачније претходног стадијума) несумњиво представља најзначајнији, а уједно и најдели-

² Момчило Грубач, *Кривично процесно право*, Београд 2009⁶, 352.

катнији део поступка. У прилог томе говори чињеница да заснивање и исход главног поступка највећим делом зависи од резултата истраге. Више од тога, истрага је значајна за заштиту људских права, која у тој почетној фази поступка могу да страдају много више него у поступку пред судећим судом. Значај и тежину истраге истиче и сам законодавац, предвиђајући истрагу као обавезну за кривична дела за која је предвиђена казна затвора преко осам година, дакле за тежа кривична дела. Неопходно је напоменути и то да данас у свету многи аутори сматрају стратегију кривичне истраге новим пољем научног истраживања која се бави планирањем и применом комплексних мера у истраживању, затим контролом и превенцијом криминала.³ Друга група аутора иде чак и корак даље, сматрајући да стратегија кривичне истраге треба да буде још комплексније поље истраживања и као такво треба да буде независна научна дисциплина.

У борби против криминалитета највећи ефекат има ефикасан прогон, брзо откривање кривичних дела и кажњавање. Извесност кажњавања има много већу превентивну снагу од тежине прописане казне. Откривање кривичних дела, хватање учинилаца и откривање и обезбеђење најважнијих доказа, сконцентрисано је на самом почетку кривичног поступка. Самим тим организација истраге, као и преткривичног поступка, имају највећи значај. Фаза истраге условљава ефикасност кривичног поступка кроз две битне компоненте, и то у погледу трајања кривичног поступка и законитости предузимања појединих радњи. То је и поље најдиректнијег односа правосудних органа и других државних органа, а од којих током спровођења предистражног и истражног поступка зависи како квалитет кривичног поступка, тако и дужина трајања кривичног поступка, што се одражава у крајњој линији на ефикасност кривичног гоњења.⁴ Сврха истраге је функционалног карактера у односу на одређене релевантне доказе и има три аспекта:⁵ 1) аспект доказивости оптужбе – прикупљање доказа и података који су потребни да би се могло одлучити да ли ће се подићи оптужница или обуставити поступак; 2) аспект омогућавања евентуалног деловања изузетка у односу на начело непосредности – прикупљање доказа за које постоји опасност да се неће моћи поновити на главном претресу или би њихово извођење било отежано и 3) аспект сврсисходног деловања – прикупљање других доказа који могу бити од користи за поступак, а чије се извођење, с обзиром на околности случаја, показије целисходним. Испитивање докази-

³ Gorazd Meško *et al.*, *Challenges of Slovenian Criminology*, Ljubljana 2002, 35.

⁴ Слободан Радовановић, „Међусобни однос тужилаштва и других државних органа као фактор ефикасности поступања у кривичним стварима, републичко јавно тужилаштво“, *Билтен правне праксе* 2/2008, 7.

⁵ Милан Шкулић, „Истрага у кривичном поступку“, *Бранич* 1/2009, 73.

ности оптужбе, односно прикупљање релевантних доказа за одлуку о евентуалном подизању оптужнице или обустављању поступка, представља основни и обавезни циљ истраге, из кога произилази директно и њен значај.

У контексту реформе кривичнопроцесног законодавства требало би пронаћи праву меру између интереса кривичног гоњења и заштите права и слобода грађана. Питање истраге се наметнуло као централно питање реформе нашег кривичног поступка и оно се углавном своди на дилему „судска *или* тужилачка истрага“. Преласку са судског на тужилачки концепт истраге иде у прилог више аргумената, од којих је у стручној јавности највише истицан као основни разлог стварање неопходне нормативне основе за повећање ефикасности кривичног поступка, с обзиром на то да је ефикасно спроведена истрага битан фактор ефикасности кривичног поступка уопште. Искуства европских земаља говоре у прилог концепта тужилачке истраге, пошто је он дао најзначајније помаке у ефикасности кривичног поступка.⁶

2. РЕФОРМА ПРИПРЕМНОГ СТАДИЈУМА КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

У реформи кривичног поступка најважније место заузима нови концепт преткривичног и претходног кривичног поступка, којим се систем инквизиторског кривичног поступка претвара у систем класичног акузаторског кривичног поступка, што је изазвало најконтрадикторније расправе и становишта у стручној јавности. Суштинска новина се односи на укидање истражног судије и давање знатно већих овлашћења јавном тужиоцу, који сада треба да руководи фазом истраге са знатно ширим овлашћењима у овом делу поступка. Овај нови концепт мора бити у складу са стандардима и нормама обављања правосудних функција садржаних у релевантним документима међународне заједнице.⁷ Такође, морају се узети у обзир и стандарди и захтеви који су садржани или произилазе из Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, пресуда Европског суда за људска права у Стразбуру и комунитарног права ЕУ. Међународни правни стандарди представљају опште прихваћена

---

⁶ С. Радовановић, 11.

⁷ Препорука (10) 12 Комитета министара Савета Европе о независности, ефикасности и улози судија Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies), <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id 1707137&Site COE>, 03.01.2011.

правна правила која у великој мери утичу (посредно или непосредно) на организацију и састав правосудних органа, њихове надлежности и делокруг рада, као и саму кривичну процедуру, структуру кривичног поступка, улогу, права и обавезе учесника кривичног поступка.

Традиционални концепт система кривичног правосуђа се посматра као однос између државе и извршиоца кривичног дела. Овај модел се назива још и *либерални модел система кривичног правосуђа* у коме је у систему кривичног правосуђа присутан биполарни антагонизам – државе и извршиоца. Слично механизму штете која резултира захтевом оштећене стране за накнадом, кривично дело, на које се гледа као на кршење кривичног закона, као непосредни рефлекс изазива право („оштећене“) државе да казни извршиоца. Теоретичари традиционално као разлоге за то наводе нужност спречавања даљих кривичних дела од стране извршиоца и других лица. На систем кривичног правосуђа се гледа као на механизам заштите права на начин да се људи уче да поштују закон. Кривични поступак у овом моделу има задатак да обезбеди право државе на кажњавање извршиоца. Данас је улога изражавања државних захтева препуштена јавном тужиоцу. У тзв. либералном моделу задатак људских права је да заштите окривљеног од непропорционалног, претераног реаговања државе. Од државних власти се тражи да уравнотеже своје активности у истрази, кривичном гоњењу и санкционисању према правима окривљеног.

Насупрот либералном моделу система кривичног правосуђа стоји *модел људских права система кривичног правосуђа*. У овом моделу, прописи и институције државе представљају инструменте који изражавају права појединаца којима је потребна заштита, а не интересе државе. На систем кривичног правосуђа се више не гледа као на остваривање права државе на кажњавање, већ као на испуњавање обавеза државе да санкционише извршиоце. На кривично дело се не гледа као на кршење државних закона, већ као на кршење права оштећеног на физички интегритет, имовину, слободу кретања и др. Из неправде која је нанета оштећеном произилази право оштећеног да буде признат као такав, да осети да је правда задовољена и да се поврати као морална особа која има право на поштовање и солидарност заједнице. То право на правни лек, као што је већ речено, је кључни елемент пресуда Европског суда за људска права према чл.13 ЕКЉП. Такође, суочен са кривичним делом, оштећени – као и други људи који се осећају угрожено – имају право на реакцију система кривичног правосуђа којом ће им бити повраћен осећај сигурности и на показивање одлучности у заштити права појединца кроз казне које имају одвраћајући ефекат. Та права дефинишу задатке и стварају основу система кривичног правосуђа.

Док у либералном моделу људска права окривљеног представљају ограничења система кривичног правосуђа, у моделу људских права, права оштећеног и других у првом реду стварају обавезу државе да спроводи ефикасан систем кривичног правосуђа. Људска права су сам основ система кривичног правосуђа.

Уколико би упоредили стари и нови модел, односно либерални модел са моделом људских права, то би било могуће само на основу следећих критеријума:

1. *према природи кривичног дела* – у либералном моделу кривично дело је кршење државних закона, а у моделу људских права кривично дело је кршење људских права.
2. *према циљу кривичног поступка* – у либералном моделу циљ је спровођење права државе на кажњавање извршиоца, а у моделу људских права циљ је спровођење права оштећеног и других на ефикасно кривично гоњење извршилаца.
3. *према разлогу за кривично правосуђе* – либерални модел је усмерен на будућност, тј. на спречавање даљих кршења права, а у моделу људских права усмерен је на садашњост, тј. на поновно успостављање мира и правичности.
4. *према значењу људских права* – у либералном моделу људска права ограничавају систем кривичног правосуђа, а у моделу људских права, људска права обликују систем кривичног правосуђа.

У моделу људских права, право окривљеног на правично суђење представља противтежу праву жртве и других на ефикасну истрагу. Оно на шта се у либералном моделу гледа као на супротстављање државних интереса и индивидуалних права окривљеног, сада се појављује као супротстављање људских права. Од државних субјеката се тражи да направе равнотежу између те две стране, и то је, уствари, основни задатак суда.

Што се тиче положаја оштећеног, у либералном моделу на њега се гледа као на једног од сведока који има обавезу да подржи државне власти у спровођењу права државе на кажњавање извршиоца, а у моделу људских права на оштећеног се гледа као на главног корисника система кривичног правосуђа и због тога је оштећени признат као странка у поступку. Као друго, оно што даје легитимет систему кривичног правосуђа из перспективе модела људских права је његова способност да испуни права оштећеног и других. Док су у либералном моделу напори система кривичног правосуђа усмерени на будућност и имају за циљ да спрече даље вршење кривичних дела, у новом моделу је систем кривичног правосуђа претежно оријентисан на садашњост.

3. УТИЦАЈ ПРАКСЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА НА КРЕИРАЊЕ НОВОГ КОНЦЕПТА ИСТРАГЕ

Конвенција о људским правима и основним слободама (у даљем тексту ЕКЉП⁸) постала је пријемом у Савет Европе посебно значајна за нашу државу, за правни систем уопште, а посебно за кривични поступак. Ова конвенција представља најважнији међународноправни акт који важи као прва правно обавезујућа међународна кодификација о људским правима и у њој су (укључујући и 13 додатних протокола) утврђене важне и значајне гаранције са кривичнопроцесног становишта, које су за Европу прописане као минимални кривичнопроцесни стандарди.⁹ Одредбе које се односе на кривичнопроцесне гаранције доживљавају своју примену пред Европским судом за људска права у Стразбуру (ЕСЉП), а пошто су његове одлуке обавезујуће за државе чланице Савета Европе, оне имају своје директне или индиректне реперкусије и за национална правосуђа.¹⁰ Протеклих година су пресуде Европског суда за људска права биле иницијатор трансформација система кривичног права од институција усмерених на државу, организованих према концепту *права* државе да казни извршиоце, и то према сложеним организацијама осетљивим на питања људских права које испуњавају *обавезу* ефикасног кривичног гоњења и санкционисања извршиоца – обавезу коју дугују оштећеним лицима, јавности и у одређеној мери и самим извршиоцима, и то у оној мери у којој они имају право да се помире са својим друштвеним окружењем.

На овај развој треба гледати у оквиру суштински нове „оријентације“ суда, стављајући већи нагласак на (позитивну) обавезу земаља чланица да активно спроводе заштиту уместо да се концентришу на (негативни) аспект одредаба Конвенције који се односи на ограничавање деловања државе. Тај развој започео је пресудама донетим још 1978/79 године.¹¹

⁸ Европска конвенција о заштити људских порава и основних слобода од 04.09.1950. године са протоколима број 4,6,7,11,12 и 13 (Службени лист СЦГ Међународни уговори број 9/2003.) The European Convention on Human Rights, <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html>, 03.12.2010.

⁹ Helmut Satzger, *Internationales und Europaisches Strafrecht*, Baden Baden 2000, 142, вид. Милан Шкулић, *Кривично процесно право*, Београд 2009, 29. О непосредној примени међународног права у Србији у кривичноправном контексту, вид. исти, „Начело законитости у кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2010, 99 и даље.

¹⁰ М. Шкулић, (2009), 29.

¹¹ The European Court of Human Rights case Tyrer v. The United Kingdom 26 (25.04.1978), <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/e4ca7ef017f8c045c1256849004787f5/b2044df2ab5b44e1c1256640004c2601?OpenDocument>, 26.11.2010; The European Court of Human Rights case Marcks v. Belgium, 31 (13.06.1979), <http://>

3.1. Положај оштећеног у припремном стадијуму кривичног поступка

Када говоримо о оштећеном у кривичном поступку, потребно је прво указати на различитост појмова оштећени и жртва, због тога што се у свим међународним документима општеприхваћено користи појам жртва, а у кривичнопроцесном смислу појам оштећени. У овом раду, када се говори о жртвама, мисли се на лица која су то постала трпећи последице нечијег криминалног понашања, односно овде се говори само о жртвама кривичног дела. У нашем позитивном кривичном законодавству се не користи појам жртва, већ само појам оштећени. Оштећени се према Законнику о кривичном поступку Републике Србије (чл.221, ст. 1, тач. 6.) дефинише као лице чије је какво лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено. Наше кривично процесно законодавство оштећеном даје статус споредног процесног субјекта на страни тужиоца, а појам жртве не познаје. Међутим, одређивање појма оштећеног није једнако решено у свим кривичним законодавствима, па је због тога потребно дефинисати појам и улогу оштећеног и жртве кривичног дела на међународном нивоу кроз међународне документе.¹²

Процесни положај жртве или оштећеног у кривичном поступку последњих деценија доживљава динамичан развој кроз утицај међународних извора, а који су своје место нашли у националним законодавствима. У данашње време се уочава позитивна интенција у развоју права жртве и оштећеног у кривичном поступку кроз међународне документе и кроз кривичнопроцесна законодавства многих земаља.

---

www.equidad.scjn.gob.mx/IMG/pdf/Caso_Marecx_v_Belgica_Ingles_2.pdf, 26.11.2010.; The European Court of Human Rights case Airey v. Ireland 41 (06.02.1981), *http://vlex.com/vid/case_of_airey_v_ireland_27429451*, 27.11.2010.

¹² Значајни документи на том пољу су документи УН: Декларација о основним правима жртве кривичних дела и злоупотребе моћи, донета 1985. године, Конвенција против транснационалног организованог криминала с припадајућим протоколима. Значајне су, такође, препоруке Већа министара савета Европе Р (85)11, Р(87)4, Р(87)18, Р(87)21 и Р(06)8 као и низ других докумената који регулишу ову материју. Декларација УН о основним принципима правде у вези са жртвама криминалних радњи и жртвама злоупотребе власти из 1985. године у чл. 1. под жртвом подразумева лица која су, појединачно или колективно, претрпела штету, укључујући телесне повреде, последице по ментално здравље, емотивне патње, материјалне губитке или друге озбиљне повреде својих основних права и то због чињења или нечињења које представља повреду одредаба кривичног закона у државама чланицама, укључујући прописе који регулишу злоупотребу власти. Лице се може сматрати жртвом без обзира на то да ли је учинилац кривичног дела идентификован, притворен, кривично гоњен или осуђен као и без обзира на сродство извршиоца и жртве, а појам жртве такође обухвата и блиске сроднике жртве и лица која жртва издржава, као и лица која су претрпела штету у покушају да помогну жртвама у невољи или да спрече виктимизацију.

У пракси Европског суда за људска права, која се огледа у великом броју пресуда, показало се да је Суд спреман да узме у обзир било који пропуст земље чланице у истрази као доказ да та земља чланица не штити довољно ефикасно права појединаца који живе на њеној територији. Та обавеза државних власти да спроведу истрагу и кривично гоњење у судској пракси Суда поприма облик *права оштећеног* (или неког од најближих сродника у случају његове смрти). Иако је јасно да свако има интерес за ефикасну заштиту својих права (укључујући дефиниције кривичног права које имају ефекат одвраћања и одлучно кривично гоњење извршилаца¹³), само је оштећени тај који је у могућности да се обрати Суду у Стразбуру.

Иако је сигурно да кривични закон у одређеној мери спречава људе да изврше кривична дела, исто тако је евидентно да тај механизам није функцинисао у случају оштећеног. Поставља се питање на који начин ефикасна истрага у вези с кривичним делом учињеним против оштећеног може на било који начин да допринесе његовој заштити од кривичног дела које је већ извршено? С обзиром на то да је за било какву превенцију у том смислу прекасно, једини разлог који би омогућавао у том смислу претпоставку да оштећени, *sub titulo* „заштите од злочина“, има право на ефикасну истрагу кривичног дела коју је претрпео, везан је уз заштиту оштећеног од поновљене виктимизације.

Искуство виктимизације нарушава оштећеном осећај сигурности. Врло је вероватно претпоставити да ће се оштећени питати да ли је његова претходна претпоставка да је заштићен од кривичног дела заиста била заснована на реалној основи. Због тога, ефикасна истрага и кривично гоњење имаће ефекат враћања осећаја сигурности оштећеном, јер државне институције са дужном ревношћу настоје заштити његова права спровођењем система кривичног правосуђа, који има за циљ одвраћање од извршења кривичног дела. Одлучне и ефикасне истраге због тога показују одлучност државних органа да заштите права оштећеног.

Општа обавеза на примену ефикасних истрага и поступака садржи следеће конкретне видове: 1. истраге морају бити темељите и свеобухватне, а органи који спроводе истрагу морају предузети све оправдане кораке који су им на располагању како би обезбедили све релевантне доказе; 2. накнада штете се не сматра ефикасним начином заштите, истраге морају бити у стању да воде кажњавању извршио-

¹³ Суд често наглашава да је ефикасно кривично гоњење учинилаца такође „нужно за одржавање поверења јавности у очување владавине права“, а то се у контексту доктрине кривичног права може превести у аспект „позитивне опште превенције“ који се разликује од елемента „одвраћања“ на које се суд позвао у предметима према чл. 8. ЕКЉП и који би се у правној науци могао назвати елементом „негативне“ опште превенције.

ца; 3. лице одговорно за спровођење истрага мора бити релативно независно од свих лица укључених у предмет; 4. једном када надлежни орган добије сазнање о сумњи, мора деловати по службеној дужности; 5. додатни елемент је захтев за брзим деловањем и разумном ефикасношћу истрага; 6. истраге и кривично гоњење морају бити довољно подвргнути контроли јавности и 7. истраге и кривично гоњење морају у одговарајућој мери укључити најближе сроднике оштећеног у случају његове смрти.

Неспровођење ефикасне истраге од стране надлежних државних органа доводи до кршења два основна права оштећеног и то права на заштиту од кривичних дела (што у случају оштећеног значи заштиту од секундарне виктимизације) и права на правни лек у односу на извршено кривично дело.

Међутим, иако оштећени с многим другим (потенцијалним оштећенима) дели интерес да буде довољно заштићен од будуће виктимизације, само је он тај који је стварно претрпео кршење својих права. У том смислу, право оштећеног на правни лек је конкретније везано уз ситуацију виктимизације и уз потребе оштећеног да осети да се поштује његово достојанство и његова права. Такође, треба нагласити да начини заштите нису ограничени на санкционисање кривичних дела, већ се заправо примарно односе на проактивне мере полицијског деловања, док је ресторативни процес којим се оштећеном омогућава да буде поштован и да оствари задовољење примарно реактивни механизам кривичног правосуђа.

Другим речима, примарно материјалноправни чланови ЕКЉП (чл. 2 и 3) имају за циљ заштиту права прописану тим члановима, па су због тога усредсређени на сузбијање кршења права, док чл. 13 комбинује аспекте превенције са јединственим елементима поновног успостављања права и постизања задовољења кроз правни лек, па се због тога конкретније и свеобухватније бави ситуацијом стварног оштећеног. Тако се тумачи и покушај Суда у предмету Ковал против Украјине (пресуда од 19.10.2006. године) да систематизује своје закључке. Суд истиче да је одлучујуће питање о оцени делотворности правног лека везано за приговор због лошег поступања – питање да ли подносилац захтева може такву пријаву поднети домаћем суду како би се спречили даљи инциденти те врсте и омогућио непосредан и правовремен правни лек, а не само посредна заштита права загарантованих чл. 3 Конвенције.¹⁴ Ова формула о праву жртве на „непосредан и правовремен правни лек“ прецизно одражава конкретнију функцију чл. 13 ЕКЉП, као и примарни задатак кривичног поступп-

¹⁴ The European Court of Human Rights – case of *Koval v. Ukraine* (application no. 65550/01), <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=809701&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>, 29.11.2010.

ка према Конвенцији. Како би се у потпуности вредновало значење овог правца одлучивања, треба имати на уму да чл. 13 ЕКЉП признаје право на делотворан правни лек лицима која тврде да су њихова права према Конвенцији нарушена. Уколико се кривични поступак препозна као правни лек према чл. 13 Конвенције, тада то нужно имплицира да се на кривично дело које је оштећени претрпео гледа као на кршење права оштећеног према Конвенцији. Према чл. 13 ЕКЉП кривични поступак има за циљ да омогући особи чија су људска права нарушена да оствари непосредан и делотворан правни лек. Особа се сматра оштећеном не зато што јој је кривичним делом нанета штета, већ зато што кривично дело крши њена права. Та разлика се може појаснити једним примером. Уколико у току истраге окривљени врати оштећеном украдене ствари, штета коју је оштећени претрпео ће можда у потпуности бити надокнађена, али ипак оштећени остаје лице чија су власничка права нарушена кривичним делом. Питање није да ли је кривичним делом нанета штета оштећеном, с обзиром на то да кривично дело само по себи представља кршење његовог права.

3.1.1. Право оштећеног да се према њему поступа са посебном пажњом

У вези с правом оштећеног да се према њему поступа са посебном пажњом, најзначајнији став у наведеном смислу је пресуда од 02.07.2002. године у предмету С. Н. против Шведске.¹⁵ Суд се у том предмету бавио сексуалним злостављањем детета. Оштећеног, дечака од десет година, испитивао је полицијски службеник који се касније није појавио на суду. Први исказ је снимљен и послат браниоцу који је тражио да се оштећеном поставе додатна питања, што је и учињено, али без присуства окривљеног или његовог браниоца. Шведски суд је засновао своју одлуку – осуђујућу пресуду, практично само на основу две траке на којима су снимљени искази које је оштећени дао полицији. Приликом одлучивања о приговору да окривљени није добио прилику да оспори исказ оштећеног као резултат одбијања оштећеног да се појави и поново сведочи на суду, Суд у Стразбуру се сложио с одлуком шведских власти да „поштеде“ оштећеног патње понављања свог исказа на суду. У пресуди суд је навео да се при оцени питања да ли је окривљени у таквом поступку имао поштено суђење, мора узети у обзир право на поштовање приватног живота оштећеног. Из ове пресуде се може, уопштено гледано, извести закључак да оштећена лица тешких кривичних дела која су претрпела трауму, с обзиром на њихову посебну рањивост, имају

---

¹⁵ The European Court of Human Rights case of *S.N. v. Sweden* (application no. 34209/96), <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/233813e697620022c1256864005232b7/a41f8f6e3f9b98b941256beb00512cee?OpenDocument>, 12.11.2010.

право према чл. 8 Конвенције да се према њима поступа са посебном пажњом и да не буду „злоупотребљени“ у сврху кривичног гоњења или одбране.

3.1.2. Оштећени као странка у истрази

Као што је већ поменуто, ЕСЉП из чл. 13 ЕКЉП изводи право оштећеног на активно учешће у истрази. Суд је признао право оштећеног на учествовање у поступку истраге у предмету *Cennet Ayhan & Mehmet Ayhan v. Turkey*.¹⁶ У овој пресуди суд је истакао и да ближи сродници морају бити укључени у поступак у мери која је потребна како би се обезбедили њихови легитимни интереси. Према ставу суда оштећени има легитимни интерес да учествује у поступку против осумњиченог лица. Независно од тога да ли то чини из финансијских или моралних побуда, не постоји ни један уверљив разлог да се тај интерес не призна на начин да осуда извршиоца кривичног дела буде схваћена као грађанско право у смислу чл. 6 ЕКЉП.¹⁷ Међутим, ЕСЉП нема овакав став у вези с грађанским правом у ширем смислу. Ипак, на основу изнетог, претпоставка да оштећени има право на активан приступ истражном поступку и даље је од суштинске важности у односу на обликовање преткривичног поступка.

3.2. Положај окривљеног у истрази – његова права и дужности

У поређењу са брзим развојем права оштећеног према Конвенцији, и то највише у последњих десет година, права окривљеног која карактеришу либерални систем кривичног правосуђа и која су дефинисана у чл. 5 до 7 Конвенције, добро су етаблирана и готово већ сама по себи разумљива. Због тога, начелно нема потребе, а ни довољно простора у овом раду да се посебно бавимо положајем окривљеног у преткривичном поступку. Међутим, потребно је ипак извесну пажњу посветити оним правима која су од посебне важности за оцену реформе преткривичног и претходног поступка у Србији.

3.2.1. Право окривљеног на правично суђење и одговарајући поступак

У великом броју предмета Суд је концепт поштеност суђења протумачио као нешто што се примарно односи на три аспекта: на

¹⁶ The European Court of Human Rights case *Cennet Ayhan & Mehmet Ayhan v. Turkey*, No. 41964/98 (27.6.06), [http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case Law/HUDOC/HUDOC+database](http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case%20Law/HUDOC/HUDOC+database), 16.02.2011.

¹⁷ Stefan Trechsel, *Human rights in criminal proceedings*, Oxford 2005, 41.

активно учествовање окривљеног, контрадикторну структуру поступка и једнакост „оружја“. Суд је ово потврдио и у пресуди *Koval v. Ukraine*¹⁸ од 19.10.2006. године, где се у пресуди наводи да, чл. 6 ЕКЉП, када се чита у целини, гарантује право окривљеног на делотворно суделовање у свом кривичном поступку. То, *inter alia*, укључује право не само да буде присутан, већ и да слуша и прати поступак. То право је имплицитно у самом појму контрадикторног поступка. Овде се два аспекта ток концепта поштеног суђења чине важним, иако не као јасно разграничени правни услови, већ више као смернице за обликовање преткривичног поступка на начин који узима у обзир угрожена људска права. *Први аспект* (у погледу контрадикторног судског поступка) је да изгледи нису посебно добри уколико суд спроводи истрагу и прикупља доказе који иду на штету окривљеног. Како би оспоравао те доказе окривљени мора да се супротстави истражном судији, тј. оном истом судији који би у другим приликама доносио одлуке о ограничавању основних слобода окривљеног. Из тога произлази да концепт контрадикторног поступка и једнакости оружја много боље функционише у „троугаоној“ структури, у којој је полицији и тужилаштву препуштена истрага, а окривљени касније може да оспорава резултате њиховог рада пред непристрасним судијом. Контрадикторни поступак се може развити само ако је страна која је супротстављена окривљеном неко други, а не суд. Другим речима, идеја контрадикторног поступка, када се примени на суђење, садржи снажан аргумент у корист укидања судске истраге, како би се омогућило суду да игра своју властиту улогу, која се састоји у успостављању равнотеже између супротстављених интереса тужиоца и одбране и обезбеђења једнакости оружја – у смислу праведне равнотеже супротстављених страна. *Други аспект* је значајнији. Нагласак је на делотворном учествовању окривљеног у вези са недавно признатим правом оштећеног на активно учествовање у поступку, што указује на општи и дугорочни развој система кривичног правосуђа који промовише и подстиче укључивање и комуникацију између странака и који те странке схвата озбиљно. Због тога право странака да буду саслушане није само питање прикупљања свих расположивих доказа, већ знатно више од тога: он сигнализира да је у демократском друштву кључно да они које нека одлука погађа буду укључени у процес доношења одлука. У том смислу, право да странка буде саслушана указује на то да је појединац субјекат, а не објекат поступка.

¹⁸ The European Court of Human Rights case *Koval v. Ukraine*, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=809701&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>, 13.10.2010.

3.2.2. Право окривљеног на суђење у разумном року (чл. 6, ст. 2 ЕКЉП) и право на заштиту од двоструке инкриминације (ЕКЉП – Протокол бр. 7, чл.4)

У односу на право на брзи поступак, најпре треба подсетити да Суд аутономно тумачи појам „оптужбе“ из чл. 6 ЕКЉП тако да у њега укључује и полицијску истрагу. Рок који је пресудан при одлучивању да ли се поступак води одговарајућом брзином, почиње да тече од тренутка када је лице званично обавештено да је против њега започела истрага.¹⁹ Друго, Суд брзину поступка оцењује од предмета до предмета, наводећи увек исту формулацију, да се оправданост дужине трајања поступка мора оценити у складу с околностима предмета и у односу на сложеност поступка, понашање подносиоца захтева и надлежних органа. Заштита од двоструке инкриминације је од посебне важности у двојним системима који комбинују грану система кривичног правосуђа која се бави прекршајима и другу која се бави кривичним делима у ужем смислу. Неколико најважнијих судских предмета се односило на угрожавање безбедности саобраћаја у којима се оба органа кривичног правосуђа често преклапају.²⁰ Суд је при одлучивању о предметима санкционисања према обе гране таквог двојног система усвојио либерални став према коме, када постоје две осуђујуће пресуде које се заснивају на истим чињеницама, то не представља нужно кршење Протокола бр. 7, ако се обе пресуде баве јасно различитим нормативним аспектима истог инкриминишућег понашања, што чини једно дело које представља два различита дела.

3.2.3. Право окривљеног на оспоравање сведока оптужбе (чл.6, ст. 3д ЕКЉП)

Право окривљеног да оспорава исказе сведока је од посебног значаја, јер се односи на ограничавање доказа које је полиција прикупила у истражном поступку. Пример за ово је случај *Андандонскии в. Русија*²¹ од 28. 09. 2006. године. У пресуди у наведеном случају је у односу на аргументацију преткривичног поступка указано на потребу да се окривљеном у некој фази поступка омогући оспоравање све-

¹⁹ Kangaslouma v. Finland, judgment od 20 February, 26. Вид. Göran Sluiter, „Atrocity Crimes Litigation: Some Human Rights Concerns Occasioned by Selected 2009, Case Law“, *Northwestern Journal of International Human Rights* 3 /2010, 249.

²⁰ Вид. Verena Murschetz, The future of criminal law within EU Union law or Community law competence, http://www.upf.pf/IMG/pdf/10_Murschetz.pdf, 04.12.2010.

²¹ Европeйский суд по правам человека третья секция дело „Андандонский против России“* (жалоба № 24015/02) Постановление г. Страсбург 28 сентября 2006, http://european-court.ru/uploads/ECHR_Andandonskiy_v_Russia_28_09_2006.pdf, 04.12.2010.

дока који сведочи против њега, уколико би његов исказ представљао одлучујући доказ на коме се заснива осуђујућа пресуда. Оспоравање исказа сведока мора бити омогућено у фази истраге, у случају да сведока треба поштедети од тога да свој исказ даје на јавној и контрадикторној судској расправи или уколико је евидентно да ће сведок бити спречен да се појави на суду. Међутим, свакако треба имати у виду и став Суда да сви докази обично морају бити изведени у присуству окривљеног лица на јавном рочишту ради могућности контрадикторне расправе. Ово изражава кључно начело непосредности, што значи да би докази начелно требало да буду изведени у контрадикторном судском поступку. Уколико уместо непосредног извођења доказа Суд прибегне коришћењу списа из преткривичног поступка, за то би требало да постоје посебно добри разлози. То би били случајеви рањивих сведока и оштећених као сведока којима се мора омогућити давање исказа у окружењу које је заштићено од застрашивања и секундарне виктимизације. На овом месту је посебно значајна пресуда у случају *S. N. v. Sweeden*,²² где је Суд показао да је могуће помирити право окривљеног на правично суђење и право оштећеног да се према њему поступа са посебном пажњом. Начело непосредности представља кључ за структуру целог судског поступка у првом степену, а посебно за разумевање специфичних функција преткривичног поступка. Ово начело ставља тежиште поступка на фазу расправног поступка, а истрази препушта специфичну функцију припреме за суђење, не припремајући при томе пресуду.

4. УТИЦАЈ КОМУНИТАРНОГ ПРАВА (*ACQUIS COMMUNAUTAIRE*) НА КОНЦЕПТ ИСТРАГЕ

У вези с комунитарним правом, биће поменути само они прописи који су од пресудне важности за обликовање преткривичног и претходног кривичног поступка. Важна улога Савета Европе у одређивању смерница за будући развој система кривичног правосуђа у европским земљама, уз пресудну важност ЕКЉП, се манифестује у великом броју релевантних препорука у односу на функције кривичног гоњења и судова.

*Препорука (2000)*²³ коју је Одбор министара усвојио 6. октобра 2000. о улози јавног тужилаштва у систему кривичног правосуђа има

²² The European Court of Human Rights case *S.N.v.Sweeden*, 34209/96, <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/233813e697620022c1256864005232b7/a41f8f6e3f9b98b941256beb00512cee?OpenDocument>, 27.11.2010.

²³ Council of Europe Committee of ministers, Recommendation Rec (2000) 19 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecution in the criminal justice system (Adopted by the Committee of Ministers on 6 October

за циљ да дефинише заједничка начела за јавне тужиоце и садржи важне стандарде везане за организацију и задатке јавног тужилаштва. Ова препорука, осим основне функције кривичног гоњења од стране јавног тужиоца, указује и на друге задатке јавних тужилаца у појединим државама ЕУ. Тако се, на пример, наводи да у неким системима кривичног правосуђа јавни тужиоци воде, усмеравају или надзиру истраге што, заправо, оставља могућност за улогу јавних тужилаца у контексту вођења истрага. У погледу односа између јавних тужилаца и извршне и законодавне власти, јавни тужиоци треба да надзиру рад полиције и њихово поштовање људских права, и због тога је потребно да постоје механизми којима ће се обезбедити одговарајућа и функционална сарадња, чак и ако не постоје институционалне везе. Осим тога, тамо где закон дефинише неки облик субординације полиције, а посебно тамо где је полиција у спровођењу истрага везана упутствима или наредбама јавних тужилаца, Препорука истиче да би сврха те субординације могла бити спровођење приоритета или обезбеђење законитости полицијског деловања. Препорука наглашава да јавни тужиоци треба да поштују и да заштите људска права, али и да узму у обзир становишта и забринутост оштећених.

*Препорука (1995)*²⁴ Савета Европе коју је Одбор министара усвојио 11. септембра 1995. године о управљању кривичним правосуђем, може послужити као важна референтна тачка када се ради о развоју стандарда у односу на бројне аспекте организације кривичног поступка и управљања судовима и јавних тужилаштва. Препорука указује на чињеницу да у европским земљама генерално постоји озбиљна преоптерећеност система кривичног правосуђа, а посебно јавних тужилаштва. Због тога је потребно донети и усвојити стратегије које ће обезбедити ефикасност кривичних поступака, као што су: стратегије поједностављења и убрзања поступака када је окривљени спреман да одговара за оно за шта је оптужен, делегирање надлежности на полицију и смањење радног оптерећења јавних тужилаца, ограничење мера које стварају велике трошкове, као што је притвор пре суђења или тајни надзор где је то неопходно.

*Препорука (85)11*²⁵ Одбора министара земаља чланица о положају оштећеног у оквиру кривичног права и поступка захтева од

2000 at the 724th meeting of the Ministers' Deputies), <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=376859&Site=COE>, 03.01.2011.

²⁴ Recommendation No. R (95) 12 of the Committee of ministers to Member States on the Management of Criminal Justice (Adopted by the Committee of Ministers on 11 September 1995 at the 543rd meeting of the Ministers' Deputies), <https://wcd.coe.int/wcd/com.intranet.InstraServlet?command=com.intranet.CmdBlobGet&IntranetImage=536554&SecMode=1&DocId=527282&Usage=2>, 27.11.2010.

²⁵ Recommendation No. R (85) 11 of the Committee of ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure

влада земаља чланица ревизију њихових законодавстава и праксе у складу с одређеним смерницама. Овде су наглашени захтеви који имају велик значај у односу на организацију преткривичног поступка. На нивоу полиције, полицијски службеници треба да буду едуковани за поступање с оштећеним лицима у смислу конструктивног и умирујућег опхођења. Полиција треба да обавести оштећеног о његовим правима и положају у поступку. Оштећеном треба да буде омогућено да добије информације о резултатима полицијске истраге. У било ком извештају органима кривичног гоњења, полиција треба да да што јасније и потпуније обавештење о повредама и губицима које је оштећени претпео. У односу на кривично гоњење, дискреционо одлучивање да ли кривично гонити извршиоца не би требало да се доноси без дужног разматрања питања накнаде штете оштећеном, укључујући било какав озбиљни напор који у том смислу предузима окривљени. Оштећени треба да буде обавештен о било којој коначној одлуци у вези са кривичним гоњењем, осим уколико истакне да не жели да добије ту информацију. Оштећени би требало да има право да затражи да надлежни орган преиспита било коју одлуку о одустајању од кривичног гоњења или право да преузме кривично гоњење у случају да јавни тужилац донесе такву одлуку, или и једно и друго.

*Препорука (87)21*²⁶ Савета Европе о помоћи оштећеним лицима и превенцији виктимизације, која је у време када је настала требало да буде допуна Европској конвенцију о одштети жртвама – оштећенима насилних злочина и Препоруци о положају жртвава – оштећених у поступку, обновљена је и ажурирана *Препоруком (2006)8*²⁷ о помоћи жртвама – оштећених кривичних дела коју је Одбор министара усвојио 14. јуна 2006. године и која је заменила препоруку из 1987. Ова Препорука се, између осталог, бави: циљевима и начелима помоћи оштећених (нужност заштите оштећених лица од секундарне виктимизације); улогом државних органа (укључујући органе кривичног правосуђа); обавезама полиције и других органа да утврде потребе оштећених, обезбеде одговарајуће информације;

(Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies), [http://polis.osce.org/library/ff/2669/468/CoE_FRA_RPT_2669_EN_Recommendation%20No.%20R\(85\)%2011.pdf](http://polis.osce.org/library/ff/2669/468/CoE_FRA_RPT_2669_EN_Recommendation%20No.%20R(85)%2011.pdf), 09.10.2010.

²⁶ Recommendation No. R (87) 21 of the Committee of the Ministers to Member States on Assistance to Victims and the Prevention of Victimisation (Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987), <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608023&SecMode=1&DocId=694280&Usage=2>, 05.09.2010.

²⁷ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation (2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2006 at the 967th meeting of the Ministers' Deputies), <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1011109&Site=CM>, 08.09.2010.

обавезом пружања детаљних информација чим оштећени дође у контакт с полицијом или органима кривичног правосуђа, или са здравственим установама или центрима за социјални рад (садржајима тих информација); заштитом физичког и психичког интегритета оштећених; заштитом од поновне виктимизације и др.

Оквирна одлука Савета ЕУ о положају жртве у кривичном поступку од 15. марта 2001. године (2001/220/ЈХА)²⁸ означава прекретницу у развоју система кривичног правосуђа који као своју основну функцију схвата задовољење правде за оштећене. Преамбула (ст. 5) наглашава потребу за свеобухватним, координисаним приступом обезбеђењу права оштећеног, како би се избегла секундарна виктимизација. Оквирна одлука чак обухвата и мере помоћи оштећеном пре и после кривичног поступка (ст. 6). Најважније одредбе Оквирне одлуке односе се на следећа права оштећеног: 1. право оштећеног да се према њему поступа поштујући његово достојанство;²⁹ 2. право оштећеног да активно учествује у поступку, укључујући право да буде саслушан и да пружи доказе;³⁰ 3. право оштећеног да добије потребне информације;³¹ 4. право оштећеног на правну помоћ;³² 5. право оштећеног да се према поступа пажљиво;³³ 6. право на заштиту у разним фазама поступка.³⁴

²⁸ Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings [Official Journal L 82 of 22.03.2001]

²⁹ Ово је објашњено чињеницом да је кривично дело представљало неку врсту непоштовања оштећеног као особе и непоштовања његових права. Један од основних циљева кривичног поступка треба да буде то да се оштећени увери да има и да ће увек имати право на поштовање и признање својих права.

³⁰ При том је важно напоменути да термин „у поступку“ указује да учествовање оштећеног не би смело бити ограничено на неку каснију фазу поступка, као што је расправни поступак, јер у пракси, учествовање оштећеног у поступку ће имати утицаја само ако му је дозвољено да буде саслушан и да пружи доказе већ у фази истраге, с обзиром да се тада у највећој мери одлучује о току даљег поступка.

³¹ Ово је веома важно право с обзиром на чињеницу да оштећени може активно да учествује у поступку само ако располаже релевантним информацијама које се односе на ток поступка, и својим правима да буде саслушан и да допринесе поступку.

³² У границама у којима је то одређено домаћим прописима, оштећеном би требало обезбедити правну помоћ и друге облике давања савета.

³³ У чл. 3, ст. 2 се наводи да су земље чланице обавезне да предузму одговарајуће мере како би обезбедиле да њихове власти испитају оштећена лица само у оној мери у којој је то нужно потребно ради вођења кривичног поступка. То указује на обавезу спречавања понављања испитивања оштећеног и због тога је то питање од изузетне важности за саму структуру преткривичног поступка. Евидентно је да организација преткривичног поступка која се заснива на полицијским истрагама, које се затим понављају у облику судских истрага, није спојива с овом одредбом када су у питању оштећени.

³⁴ У чл. 8 је наглашено да оштећени и чланови његове породице морају бити заштићени у погледу своје безбедности и приватности. Такође, државе су дужне да

*Директива Савета ЕУ 2004/80/ЕЦ*³⁵ од 29. априла 2004. годне која се односи на накнаду штете оштећеним лицима – жртвама кривичних дела обавезује земље чланице да обезбеде систем за накнаду штете жртвама кривичних дела и то посебно тешких кривичних дела (с елементима насиља). С обзиром на чињеницу да оштећени кривичних дела често нису у могућности да добију накнаду штете од извршиоца (или зато што извршилац није идентификован, или изостане кривично гоњење, или извршилац нема средстава из којих оштећени може намирити свој имовинскоправни захтев), због тога Директива (чл. 12, ст. 2) обавезује државе чланице ЕУ да обезбеде да се њиховим националним прописима регулише постојање система за накнаду штете оштећеним лицима тешких кривичних дела која су извршена с умишљајем на својој територији, који ће гарантовати праведну и одговарајућу накнаду штете за оштећеног.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Успех реформи процесног законодавства ће се огледати у адаптацији стварног понашања процесних учесника у новим нормативним оквирима. Ипак, резултат те адаптације може дуже времена да буде неизванстан.³⁶ У Србији се реформама кривичног процесног законодавства постепено прелази на страначки обликован поступак, с тим што се под страначким обликовањем подразумева углавном укидање традиционалне улоге истражног судије, али не и укидање истражног монопола државних органа, што би захтевало доследно спровођење страначке процесне концепције. Питање које се намеће је у којој се мери наслеђено понашање процесних субјеката, као и њихово схватање властитих процесних улога, морају променити, како би се остварио склад с прописима о доследно страначки обликованом припремном поступку. Ту треба узети у обзир да ти прописи захтевају више од укидања функције истражног судије. Ако се истрага повери јавном тужиоцу, логика страначког поступка захтева да се и одбрани допусти самостално прикупљање доказа, а не да се ограничи на стављање доказних предлога, као и друге облике учествовања у истрази.

Узимајући у обзир ЕКЈП и праксу ЕСЈП, као и комунитарно право ЕУ, може се закључити да, иако реформа припремног

обезбеде да се може избећи контакт између оштећеног и окривљеног у просторијама суда, осим ако кривични поступак захтева такав контакт.

³⁵ Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:261:015:0015:EN:PDF>, 23.08.2010.

³⁶ Mirjan Damaška, „Sudbina anglo američkih procesnih ideja u Italiji“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 13/2006, 3 16.

стадијума кривичног поступка у Србији иде ка успостављању процедуре засноване на људским правима, постојећа решења указују на либерални модел у коме права окривљеног долазе до пуног изражаја, док је оштећени и даље у другом плану. Данас кривично дело, иако погађа интересе свих чланова правне заједнице, још увек је примарно део стварности извршиоца и оштећеног који се на неки начин морају помирити с оним што су урадили, односно претрпели. Наш систем кривичног правосуђа се развио и још увек се развија у смеру институције која омогућава и, заправо, све више зависи од учествовања странака у поступку. Показатељ квалитетног кривичног поступка је мера у којој се окривљеном и оштећеном омогућава да узму реч и да изнесу своја гледишта, као и да буду признати као одговорна људска бића која имају право на поштовање. Имајући у виду све изречено, може се извести следећи закључак. Према новом ЗКП³⁷ преткривични и претходни кривични поступак омогућавају окривљеном да преузме одговорност, а да у исто време има право на одбрану у случајевима у којима пориче да је извршио кривично дело уз пуно поштовање његовог достојанства. Оштећени има право на ефикасну истрагу која даје резултат у смислу идентификације и кажњавања извршиоца, али његова активна улога у овом делу поступка и даље изостаје. У новом ЗКП није много учињено у погледу положаја оштећеног лица, осим што је уведена једна потпуна новина, а то је могућност изјављивања приговора (чл.50) против одлуке јавног тужиоца о одбацивању кривичне пријаве, обустави истраге, одустанка од оптужбе до потврђивања оптужнице. У скраћеном поступку оштећени има право приговора до одређивања главног претреса или рочишта за изрицање кривичне санкције. Рок за изјављивање приговора је осам дана од када је примио обавештење о одлуци јавног тужиоца. Приговор се изјављује непосредно вишем јавном тужиоцу, који мора у року од три дана од пријема приговора да исти одбије или усвоји решењем против кога није дозвољена жалба. И поред ове новине, може се рећи да је у погледу својих права и правних интереса, оштећени и даље маргинализован у кривичном поступку.

³⁷ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/11.

Dr. Tatjana Lukić

Assistant Professor

University of Novi Sad Faculty of Law

INFLUENCE OF INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS ON FORMATION OF PRELIMINARY STADIUM OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

A thorough re-organization of the preliminary stage of criminal proceedings is announced as one of the most important changes in the future reform of Serbian system of criminal procedure. On this point, the essential novelty would consist of abolition of the investigating judges, and giving more investigative powers to the public prosecutors. This paper deals with international standards and requirements, directly or indirectly related to preliminary criminal proceedings. The author pays special attention to standards and requirements of the European Convention on Human Rights, the case law of the European Court of Human Rights and the *Acquis Communautaire*, particularly when it comes to legal status of the victim and the accused in the pre-trial and investigation stages. The author juxtaposes two models of criminal justice systems – the liberal model and the human rights model.

Key words: *Reform of Criminal Procedure. – Investigation. – Accused. – Victim. – International Standards.*